

12. Протестные интернет-практики студенчества в социальных сетях: социологический анализ [Электронный ресурс] / Ваторопин А.С., Ваторопин С.А. // Вопросы политологии и социологии. – Режим доступа : <http://politsocio.uapa.ru/ruru/issue/2013/01/10/?print>

13. Доука С. Практики использования онлайн-социальных сетей / С.В. Доука // Социологические исследования. – 2014. – №1. – С. 139-140.

14. Soft Power, Hard Power and Leadership [Электронный ресурс] / By Joseph Nye. – Режим доступа : http://www.hks.harvard.edu/netgov/files/talks/docs/11_06_06_seminar_Nye_HP_SP_Leadership.pdf

15. Ороховська Л. Особливості взаємодії мас-медіа і держави в інформаційному суспільстві / Л. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ, 2016. – № 2(24). – С. 24.

Т.А. Пода

ВЛИЯНИЕ ВЫСОКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена анализу одной из современных тенденций формирования гражданской активности под влиянием высоких технологий. Также предпринята попытка исследовать протестную активность граждан с использованием медиа-пространства. Показано, что социальные сети играют одну из решающих ролей в формировании общественного мнения, заняв первое место среди агентов информационного влияния.

Ключевые слова: гражданское общество, медиа-активность, протестная активность, медиа-пространство.

T.Poda

THE INFLUENCE OF HIGH TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

The article analyzes one of the modern tendencies of formation of civil activity under the influence of high technologies. Author tried to investigate the protest activity of citizens by using the media space. It is shown that social networks play one of the decisive roles in formation of public opinion, taking the first place among the other agents of information influence.

Key words: civil society, media activity, protest activity, media space.

УДК 327:88

Р.В. Стадніченко

ІДЕОЛОГІЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Анотація. Стаття присвячена дослідженню однієї з форм прояву тероризму, а саме, ідеологічній. У фокусі вивчення знаходиться світ, що глобалізується, де безперервно точиться протистояння за сфери впливу при допомозі різних доктринальних інструментів. Одним з таких інструментів все частіше виступає ідеологія терористичної боротьби.

Ключові слова: тероризм, глобалізація, міжнародні відносини, сфера політичного впливу, ідеологія, радикалізм, загальновсвітні загрози.

Вступ

Тероризм, а також його наслідки, є однією з основних і найбільш небезпечних проблем, з якими стикається сучасний світ. Це явище тою чи іншою мірою стосується як розвинених суспільств, так і тих, що розвиваються. Реалією теперішнього часу є той факт, що тероризм усе більше загрожує безпеці більшості країн, тягне за собою величезні політичні, економічні та моральні втрати. Масштаби прояву і підтримки тероризму підтверджують його доктринальний характер, який також пояснює підтримку саме такої форми боротьби з боку чисельних соціальних, релігійних та інших груп.

Протягом останнього століття тероризм значно трансформувався як явище. Історії відома практика державного масового терору, наприклад, у фашистській Німеччині або колишньому СРСР. Пік «лівого» терористичного руху припав на 60 – 70-ті роки ХХ століття. Відповідно, і найбільшого розвитку тероризм отримав у 60-х роках ХХ століття, коли цілі регіони світу були покриті зонами й вогнищами активності різних, за своєю орієнтацією, терористичних організацій та угруповань. За даними ООН, сьогодні в світі налічується близько 500 нелегальних терористичних організацій. Лише з 1968 по 1980 р. ними було скоєно близько 6700 терористичних актів, в результаті яких загинуло 3668 і поранено 7474 особи [1, с. 2].

У сучасних умовах спостерігається ескалація терористичної діяльності екстремістськи налаштова-

них осіб, груп і організацій. Усе більше ускладняється її характер, зростають витонченість і антигуманність терористичних актів. Згідно з останніми даними міжнародних дослідницьких центрів, сукупний бюджет у сфері терору становить щорічно від 5 до 20 млрд. доларів [1, с. 3].

Тероризм уже набув міжнародного, глобального характеру. До певного історичного періоду це, скоріше, було локальне явище ситуативного змісту. У 80 – 90-ті роки ХХ століття він вже стає явищем світового масштабу, що спричинило і своєрідне вдосконалення, ускладнення політичної доктрини тероризму. Це також пояснюється розширенням і глобалізацією міжнародних зв'язків і взаємодією держав та інших суб'єктів міжнародних відносин у найширшому сенсі.

Дана проблема у новітній формі не обійшла нашу державу. Однак, попри офіційну кваліфікацію подій на Сході України як «антитерористичної операції», на нашу думку, тут ми маємо справу з викривленим тлумаченням сучасної форми війни (гібридної, мережевої, нелінійної, нетрадиційної або дифузної).

Слід зауважити, що стурбованість світової спільноти зростанням терористичної активності обумовлена також численністю жертв терористів і величезними матеріальними збитками, які завдаються безпосередньо терором. Відтак, наукове вивчення коренів терористичних переконань, джерел насильницької поведінки і способів маніпуляції соціальними

настроями з метою радикального політичного впливу є одним з актуальних завдань розуміння сучасної системи міжнародних відносин.

Аналіз досліджень і публікацій

Сучасна наука приділила значну увагу вивченню феномену тероризму як з точки зору його політичної практики, так і з позицій політичної ідеології.

Український дослідник Шпиталенко Г.А. зокрема концентрує свою увагу на специфічних умовах глобалізації, у яких терористичний рух отримав нове джерело «натхнення і впливу» [2, с. 118]. Автор наголошує на новітніх причинах і витоках терористичної поведінки, а також робить еволюційно-історичний зріз практики політичного терору.

Дослідниця Чумак К.О. на прикладі участі США у боротьбі з міжнародним тероризмом відстежує особливі форми і засоби тероризму XXI ст. Авторка аналізує офіційні зовнішньополітичні доктринальні документи американської адміністрації і доходить висновку, що навіть наддержава не спроможна остаточно подолати сучасний тероризм у його глобальному прояві [3, с. 184].

Російський вчений Афанасьєв Н.Н. зосереджується саме на ідеологічній складовій терористичної боротьби. Розглядаючи терор як особливу форму конкуренції ідей у розвинених і слабкорозвинених суспільствах, автор підсумовує, що зміст і форма тероризму XXI ст. стає інформаційно-технологічним знаряддям конкуренції за владу, а також способом відстоювання інтересів за допомогою зброї за відсутності інших аргументацій [4, с. 230]. Дещо схожих позицій дотримується інший російський дослідник Лазарев Н.Я. Однак його підхід обертається навколо аналізу саме політичної поведінки, яка є функцією терористичної доктрини [5, с. 33].

Фундаментальним доробком у розумінні витоків і психології терористичної ідеології є наукові розвідки Вальтера Райха. Глибокий аналіз природи терористичної поведінки як групового та індивідуального вибору дозволив ученому класифікувати види подібної афективної і радикальної дії, а також пролити світло на характер внутрішнього ідеологічного вибору, який залежить від широкого спектру обставин [6, с. 38, 86, 145, 209].

Основна частина

Передісторія сучасного тероризму сягає своїм корінням у глибину століть. Історично тероризм розвивався в різноманітних формах, набуваючи характеру то релігійних рухів, то політичних бунтів, то соціальних повстань. Одним із перших в історії терористичних угруповань була організована секта сікаріїв, що діяла в Палестині в 66 – 73 рр. н. е. Саме сікарії застосовували незвичайну на той час тактику: атакували супротивника вдень, особливо у дні свят, коли Єрусалим наповнювався юрбами людей. Разом з тим, сікарії мали ретельно розроблену доктрину, так звану «четверту філософію» (щось, на кшталт іудейського протестантизму). Вони не визнавали над собою жодної земної влади, підкоряючись лише одному Богові [7, с. 63].

Сполучення релігійного месіанства і політичного тероризму було притаманне і секті ассасинів, що

виникла в XI ст. В останні роки інтерес вчених до цієї секти посилювався, оскільки багато рис їхньої тактики і стратегії нагадують методи сучасних терористів. Вони не використовували ні отрути, ні металевих набоїв: їхньою зброєю був кинджал. Ассасини вітали мучеництво і смерть в ім'я ідеї і твердо вірили у постання нового світогляду. По суті, це були першовитоки «газавату» або «джихаду» [7, с. 65].

Не можна оминати одного надзвичайно важливого хронологічного орієнтира – коли власне виник термін «терор». На думку прихильників однієї з історичних концепцій, виникнення тероризму пов'язують з політичною тактикою якобинської диктатури в добу Великої французької революції, тобто фактично тероризм виникає понад два століття тому, а саме в 1793 р. Відповідно і саме поняття «терор» сприймалося з кінця XVIII ст. і до початку XIX ст. у найширшому сенсі та відповідало його внутрішній етимології. Цим поняттям позначалися і відкрито насильницька форма диктатури, і практика політичних замахів, і практика масових вбивств.

З появою наприкінці XIX ст. опозиційних організацій, поняття «терор» і «тероризм» поступово перестають поширюватися на сферу воєнних дій і виокремлюються як характеристика тільки певного виду політичної боротьби. Серед таких революційних і націоналістичних організацій окремо лише слід виділити італійську мафію, братство карбонаріїв [8, с. 65].

Однак якщо в епоху феодалізму терористичний акт був спрямований проти суверена і мав за мету заміну одного володаря іншим, залишаючи недоторканим сам принцип політичної організації суспільства, то радикальна буржуазія розглядала терористичні методи як спосіб здійснення докорінних соціально-політичних перетворень [8, с. 63]. Відповідно, цю ідею послідовно обґрунтував відомий ліберал Карл Герцен під час революції 1838 р. Адже саме його можна вважати першим системним теоретиком сучасного тероризму. Його концепція містить багато екстремістських ідей, що їх взяли на озброєння сучасні терористи. Серед них – ідея ні перед чим не зупинятися, не рахуватися ні з жертвами, ні з моральними нормами. «Навіть якби нам треба було вразити пів-континенту чи пролити море крові, щоб покінчити з партією варварів, нас би не мучило сумління», – виголошував К. Герцен [9, с. 48].

Ідеологом анархістського тероризму і одним з найбільш активних і послідовних пропагандистів практичного застосування терористичних актів був також німецький публіцист-анархіст Йоганн Мост, який розробляв власні анархо-терористичні принципи. У статті «Поради терористам» він розвивав ідею про те, що для боротьби проти «злочинського порядку всі засоби законні», вважаючи напад кращою формою захисту, а терористичний акт – кращим засобом пропаганди. Й. Мост сформулював принцип, який дістав назву «ефект еха», відповідно до якого кожен терористичний акт знаходить послідовників і викликає наступні акти. Особливу увагу приділяв завданням «методичних приготувань до терору» і здійснив опис кращих для терористів видів зброї [9, с. 49]. Й. Мост також був першим, хто запропонував надсилати наміченим жертвам поштові

посилки з бомбами, що вибухають у момент розкриття пакунку. У цей же час набуває найбільшого розмаху анархістський тероризм у Європі, зокрема в таких країнах, як Італія, Франція, Іспанія.

Дещо самостійним сегментом виявляється різновид релігійного ісламського тероризму. Наприклад, установчим джерелом і політичною платформою руху ХАМАС є документ «Шлях аллаха». Зокрема, у статті 6-й «Шляху аллаха» визначені цілі руху: Ісламський рух опору – це різні палестинські організації, які борються за свою землю і віддані Аллаху, а основна ціль – це звільнення території Палестини. Також якщо будь-яка мусульманська земля піддається нападу, то джихад стає священним обов'язком кожного мусульманина. Джихад трактується членам ХАМАС як частка віри, а той, хто відмовляється від нього, той відмовляється від віри. Природно, що ідеологія ХАМАС категорично відкидає мирне вирішення проблеми Палестини, натомість, прямо закликає вбивати євреїв. Модель терористичного світогляду цієї організації схожа із закритими середньовічними сектами і не терпить будь-якої внутрішньої опозиції.

Помітним впливом також користувалась інша ідеологічна модель ісламського тероризму, який зародився у надрах руху «Талібан», об'єднання пуштунських племен, які не змирилися з тим, що Кабул у 1992 році захопила етнічна коаліція з півночі (таджики, узбеки, назарійці). Народившись за підтримки союзників по Західній коаліції, в даний момент ця організація повністю є незалежною і активно виступає проти них. Таліби не відстоюють ідею ісламської революції, а мають чітке уявлення про ісламське суспільство (відособлення жінок, строге застосування законів шаріату), фактично проводять курс на «пуштунізацію» Афганістану, під прикриттям політики ісламу. Саме тому цей різновид ідеології базується на принципах традиційного шаріату і національної специфіки кожної мусульманської умми (общини у широкому сенсі).

Слід зазначити, що ісламські угруповання контактують один з одним, оскільки у них спільний ворог – західна цивілізація і держава Ізраїль, спільна ідеологія – ісламський фундаменталізм. Для того, щоб зрозуміти сутність ісламського тероризму, необхідно зрозуміти, що є ісламським фундаменталізмом – форма радикального ісламу, яка стверджує, що для повернення минулої могутності ісламським країнам необхідно відмовитися від «всього західного» і повернутися до витоків, які проповідував Мухаммед.

Ще один напрям радикального ісламу – ваххабізм. Він бере початок від Мохаммеда Бен-абдула аль-Ваххаба, що жив в XVIII столітті в Саудівській Аравії. Головними положення його учення є сукупність принципів відстоювання і поширення ісламу в усьому світі, а з еретиками та іновірцями слід вести джихад. Учення Ваххаба лежить в основі державної релігії Саудівської Аравії, його послідовники є в багатьох ісламських країнах або ісламських регіонах, наприклад, РФ.

Таким чином, центральною ісламською ідеологією тероризму можуть стати наступні принципи: категоричне несприйняття чужих цінностей і нав'язування своїх, побудова Ісламського Халіфату

та застосування масових убивств для ведення політичної боротьби.

Разом з тим, виникає питання: чи виходячи з масиву історичних фактів можна говорити власне про ідеологію тероризму? На наш погляд, відповідь є ствердною. Цьому є декілька наукових аргументів.

По-перше, досить часто терористи використовують ідеологію для виправдання вже здійснених терористичних актів. Підтвердженням цьому служить те, що багатьох терористів хоч і не хвилює ідеологія, однак їхня мотивація до дії, їхній вибір, лежить саме в полі ідеологічної боротьби.

По-друге, ідеологія також виступає виправдальним обрамленням терористичних угруповань. У такій якості ідеї змінюються, забуваються первинні цілі, але терористи шукають підтримки в суспільстві й очікують на притік adeptів із зовнішнього середовища. У даному випадку ідеологія змінюється залежно від умов, у яких вона існує.

По-третє, існує достатньо терористичних організацій, діяльність яких ґрунтується безпосередньо на світоглядному початку. Такі групи не схильні до періодичної зміни переконань і в більшості своїй саме ці організації є об'єктом вивчення дослідників тероризму.

У таких терористичних групах, що оперують ідеологією, найбільш сильні ідеї – це ідеї ґрунту і крові. А основою ідеологічних доктрин тероризму виступає екстремізм радикально-революційного і радикально-консервативного характеру. Саме екстремізм, живлячи тероризм ідейно і духовно, сприяє його розвитку.

Проте невірно стверджувати, що тероризм виступає соціальною практикою екстремізму, у нього є своя соціальна практика. Відмінність цієї практики від терористичної діяльності полягає в тому, що терорист доводить до завершення свою справу, а екстреміст у певний момент може зупинитись. Таким чином, екстремізм з'являється з крайнощів сприйняття життя суспільства, а тероризм використовує методологію і емоційний фон екстремізму.

Не слід однак змішувати тероризм із радикалізмом. Необхідно провести чітку межу між цими поняттями. Радикалізм можна визначити як прагнення до корінних і рішучих заходів. Тоді як тероризм – це скоріше суміш помсти і політичних амбіцій. Головною метою тероризму є не убивство конкретних людей, а погроза убивством чи насильством, і жертвами стають не лише ті, хто загинув, а й ті, хто залишився живим. Щоб позбутися страху, терористичні угруповання прагнуть перенести його на інших. А іншими найчастіше є представники чужих народів, націй, країн і цивілізацій.

На сьогоднішній день склалася ситуація, коли терористичні організації довели, що для ефективних дій і досягнення перемоги, яка втілюється в отриманні впливу на владу супротивника, не обов'язково мати потужні збройні сили або найновішу зброю. Відтак збільшення витрат держав виключно на власний військово-оборонний комплекс у більшості випадків набуває неефективного характеру, оскільки вони не можуть гарантувати безпеки власних громадян на власній території.

У світі XXI-го століття ідеологія тероризму увірвалася в себе увесь його попередній історичний спадок, але окремо внесла цілу низку особливостей, що стосуються міжнародно-політичної боротьби. По суті, у XX-му столітті, ідеологія тероризму була співзвучна основним політичним лініям міжнародного розколу: на лівих (соціалістичних табір) і правих (країни капіталістичної системи). Тому, наприклад, СРСР підтримував ліворадикальні, соціалістичні рухи у Латинській Америці, а США спонсорували прихід ряду диктаторських режимів у країнах Африки та Азіатсько-тихоокеанському регіоні.

Руйнація біполярного світу викликала до життя новітні гібриди тероризму, які виникали на уламках як радянської імперії (регіон Кавказу, Середня Азія), так і на геополітичних просторах колишніх союзників блоку НАТО, які тепер не вписувались у нову демократичну модель світоустрою (Ірак, Лівія, Афганістан, Сирія тощо). Логічно, що основними географічними і воєнними базами для таких відомих терорганізацій як, приміром, Аль-Каїда і ІГЛ, стали саме означені вище країни. Відповідно, гібридність згаданих терористичних утворень полягає у синтезі їхніх релігійно-ідеологічних позицій із застосуванням новітніх технологій популяризації своїх дій і провокування страху і жаху серед все більшої кількості людей.

З точки зору цивілізаційного протистояння і розколу, адептом якого виступає С. Хантінгтон, ідеологія тероризму – це скоріше спроба ідейно законсервувати традиційні суспільства тих соціокультурних масивів, що не змогли витримати технологічну конкуренцію із Заходом. З позицій же світ-системного аналізу І. Валлерстайна – це повстання периферії проти центру на засадах асиметричної боротьби, де тероризм залишається останнім аргументом і відповіддю на несправедливість. Можливо розглядати ідеологію тероризму і під кутом протистояння світських політичних систем із диктаторськими або фундаменталістськими режимами. Однак у такому випадку необхідно фактологічно довести пряму підтримку останніми тих чи інших терористичних організацій.

Р.В. Стадніченко

ИДЕОЛОГИЯ ТЕРРОРИЗМА КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ

Статья посвящена исследованию одной из форм проявления терроризма, а именно, идеологической. В фокусе изучения находится глобализирующийся мир, где непрерывно идет противостояние за сферы влияния при помощи различных доктринальных инструментов. Одним из таких инструментов, все чаще выступает идеология террористической борьбы.

Ключевые слова: терроризм, глобализация, международные отношения, сфера политического влияния, идеология, радикализм, общемировые угрозы.

R. Stadnichenko

THE IDEOLOGY OF TERRORISM AS A TOOL OF INTERNATIONAL POLITICAL INFLUENCE

The article is devoted to the study of one of the forms of terrorism manifestation - namely ideological. The focus of the study is a globalized world, where there is a continuous confrontation for spheres of influence through various doctrinal instruments. One of such tools, the ideology of the terrorist struggle is increasingly being implemented.

Keywords: terrorism, globalization, international relations, sphere of political influence, ideology, radicalism, global threats.

Висновки

Простеживши історичні, психологічні та політичні засади сучасного тероризму в контексті міжнародного впливу, слід виокремити низку ідеологічних особливостей, що актуалізують досліджуваний феномен у XXI ст. По-перше, терористична ідеологія адаптується під аудиторію, намагаючись збільшити симпатиків і прибічників, апелюючи до нових цінностей масового глядача (шоу-ефект, яскравість, незвичайність, он-лайн режим тощо). По-друге, тероризм модернізується як технічно, так і парадигмально; опираючись не лише на традиційні релігійні цінності але й на політичні ідеї справедливості, добробуту, задоволення. По-третє, сучасна ідеологія тероризму визнає і обґрунтовує необхідність асиметричної відповіді/війни на засадах ксенофобії шляхом терору і жорстокості; в тому числі, виправдовуючи подібний підхід несправедливістю глобального світоустрою.

Список літератури

1. Васильев А. Деньги для террористов /А. Васильев // Азия и Африка сегодня. – 2003. – № 8. – С. 2-6.
2. Шпиталенко Г.А. Тероризм, як феномен глобалізації світу: історично-філософський аспект / Г.А. Шпиталенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної академії. – 2004. – № 18. – С. 116-123.
3. Чумак К.О. Війна з міжнародним тероризмом у зовнішній політиці США у 2001-2009 рр / К.О. Чумак // Вісник Одеського національного університету. Сер. : Соціологія і політичні науки. – 2013. – Т. 18, Вип. 3. – С. 180-185.
4. Афанасьев Н.Н. Идеология терроризма / Н.Н. Афанасьев // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 1. – С. 224-235.
5. Лазарев Н.Я. Терроризм как тип политического поведения / Н.Я. Лазарев // СОЦИС. – 1997. – № 8. – С. 32-35.
6. Reich, W. Origins of terrorism : Psychologies, ideologies, theories, and states of mind / Walter Reich. – Cambridge, England: Cambridge University. – 1990. – 274 p.
7. Марченко Ю. На тлі ціннісної кризи. Тероризм анатомія виступів / Ю. Марченко // Політика і час. – 2003. – № 2. – С. 61-66
8. Бахлієв В. Про тероризм і тоталітаризм: внутрішня політика Росії / В. Бахлієв // Сучасність. – 2003. – № 10. – С. 61-69.
9. Коршунов В.О. Психологічні основи політичного тероризму / В.О. Коршунов // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. – 2007. – Вип. 9. – С. 47-52